

HELHED OG DISTINKTIONER HOS LUTHER OG I HOLISTISK MISSION

Missionsteologisk forsker og formidler, ph.d. cand.theol. Andreas Østerlund Nielsen

RESUMÉ: Efter at have kritiseret dualismen i den moderne toregimentelære drøfter artiklen distinktioner og helhed i Luthers egen tænkning, bedst omtalt som en toforadistinktion. Derefter redegør artiklen for helhedssynet og nødvendige distinktioner indenfor nyere tids holistisk mission. På den baggrund opstiller artiklen et forslag til, hvordan Luthers toforadistinktion, i den aktuelle danske kon-

Indledning

Luther indførte med sin tale om åndeligt og *verdsligt* en distinktion – normalt omtalt som toregimentelæren – indenfor den helhedsopfattelse af verden, som var rådende på hans tid. Det var nødvendigt, fordi der var sket en sammenblanding af kirke og samfund. I den nyere tids tale om “holistisk mission” (“integreret mission” / “Integral Mission”) er det derimod helheden som understreges (jf. Nielsen 2013).¹ Dette sker som en kritik af adskillelsen af åndeligt og jordisk, religiøst og politisk i vestlig kristendom siden oplysningstiden og missionsforståelse i det 20. århundrede. Forholdet mellem helhed og distinktioner er altså et overlappende problemfelt i holistisk mission og den lutherske tradition. Det spørgsmål, som jeg vil forsøge at besvare i indeværende artikel, er derfor: Hvilke distinktio-

ner indenfor hvilke helheder er det, i lyset af Luthers tænkning, vigtigt at fremhæve i holistisk mission i dagens Danmark?²

Vi er i dagens Danmark præget af en generel dualisme mellem åndeligt og jordisk. Jeg anlægger derfor den hypotese, at der aktuelt er behov for at understrege helheden. Jeg vil endvidere hævde, at der indenfor denne helhed må anlægges andre distinktioner end Luther. Det er ikke min ambition at gennemføre en fuldstændig argumentation for dette, men blot at udpege det som en problemstilling, jeg mener kræver yderligere refleksion i arbejdet med en opdatering af toregimentelæren.³ Desuagtet vil jeg give et bud på, hvordan anliggender i Luthers tænkning, her omtalt som toforadistinktionen, er relevante for holistisk mission.⁴

Kritik af den moderne toregimentelære

I en drøftelse af Luthers toforadistinktion er det nødvendigt at skelne mellem Luthers egne udsagn og deres senere virkningshistorie (den moderne toregimentelære). Det er den gængse opfattelse, at Luther fremsatte en toregimentelære, som adskiller religion og politik, og at kirken derfor skal holde sig til de åndelige forhold, som hører hjemme i det private. En sådan lære adskiller sig imidlertid fra Luthers tanker og hele virkelighedsopfattelse, men vandt bred indflydelse fra midten af det nittende århundrede. Luthers distinktion blev nu anvendt som en politisk teori med en adskillelse af "sfærer", der lod "verden" (i modsætning til kirken) være etisk selvvrådende (*Eigengesetzlichkeit*) og adskilte det "indre" fra det "ydre" liv. Det er denne toregimentelære, som blev misbrugt af Nazisterne under Hitler. Efter Anden Verdenskrig har det derfor været vigtigt for, i hvert fald nogle, Lutherforskere at understrege, at der er tale om et misbrug af Luthers tanker (Wright, J.W. 2010, 19-20).

Det er imidlertid ikke så enkelt at udskille denne virkningshistorie som et misbrug. Én af de vigtigste nyere amerikanske, lutherske teologer, Carl E. Braaten afviser således at skelne mellem "doktrinen" (som her må henvise til Luthers egen tænkning) og senere fejlfortolkninger og misbrug af denne (Braaten 1977, 58).⁵ Da den moderne toregimentelære desuden stadig anvendes som et "luthersk" argument i drøftelser af tro, mission og samfundsforhold, er det på sin plads her at gengive den kritik, som er blevet og kan rejses imod den fra holistisk missions side.

Braaten selv fremsætter sin kritik af toregimentelæren i forbindelse med sin (holistiske) missionsteologi. Hans kritik går på at toregimentelæren indebærer en fejlagtig

dualisme: "We believe that the traditional two-kingdoms scheme has fostered the wrong kind of dualism. In that scheme the eschatological kingdom of grace secures the salvation of the individual both here and hereafter, but at the high price of being cut off from the substance of political and social life. The result is two kinds of everything: two kinds of peace, two kinds of justice, two kinds of freedom, two kinds of reconciliation, two kinds of righteousness, and so forth" (Braaten 1977, 62).⁶ Denne dualisme skaber problemer i soteriologien, eskatologien og etikken.

Reduktion af frelsen

Toregimentelæren falske dualisme berører, ifølge Braaten, forståelsen af frelsen: "Th[e] holistic concept of mission has been hampered by a dualistic model of the kingdom of God which separates the doctrine of salvation from the doctrine of creation. The history of salvation has been isolated from the history of the world. God's message in Christ has been related to the inner life and the afterlife, while other lords and demons have fought for dominion over the body of this life in all its present worldly entailments" (Ibid., 57). Den moderne toregimentelæres modstilling af åndeligt og verdsligt, indre og ydre, som er fremmed for den bibelsk/jødiske virkelighedsopfattelse, får altså den følge at frelsen reduceres til noget rent transcendent, fremtidigt og hinsidigt.

Problematiske eskatologi

Dualismen viser sig også i en problematisk eskatologi. Braaten udfolder dette i tre punkter:

(1) Der er en forskel mellem det endelige eskatologiske, fremtidige Guds rige, og den foreløbige nuværende legemliggørelse af riget i historien. Denne forskel har i tore-

gimentelæren ført til falske dikotomier mellem helligt og sekulært, åndeligt og fysisk, privat og offentligt, religiøse og politiske faktorer. Den eskatologiske frelse får dermed ikke lov at omfatte livet i hele dets totalitet og alle dets dimensioner (Ibid., 60-61).

(2) Når kirken tiltaler eller individuelle kirke-medlemmer engagerer sig i det offentlige rum, sker det ikke med henvisning til det nye, der er sket i Kristus, men med henvisning til det "gamle", til en skabelsesorden, til en naturlig lov. Kirken peger altså alene tilbage til en bedre fortid og ikke frem mod den lovede fremtid (61).⁷

(3) Realismen i toregimentelæren udelukker korrekt enhver utopi om at etablere Guds rige i verden. Dette er imidlertid blevet brugt af magthavere til at fastholde et politisk status quo. Det fornægtes dermed at Guds dom og nåde er ligeså (dialektisk) virksomt i Guds forhold til verden som til "sjælen" (62).

Toregimentelæren griber således ikke gudsriget som en eskatologisk allerede- endnu ikke virkelighed i verden. N.T. Wright har modsat argumenteret for, at Guds rige er en *indledt (inaugurated)* virkelighed (Wright, N.T. 2000, 33). Denne virkelighed er ikke noget rent åndeligt, men en konkret social og *politisk* realitet i verden.

Uholdbar etik

Dualismen rejser også etiske problemstillinger:

(1) Etikken hviler, for det "verdslige regimenter" vedkommende, på et rent pragmatisk grundlag. Luthers argument for, at kristne skal bruge "sværdet", er gentagne gange, at det er "nyttigt og nødvendigt" for næsten og for at opretholde lov og orden (fx Andersen 2006, 127; se også Sider 1982, 131).

(2) Luther skelner mellem to forskellige

normsæt, som den kristne i forskellige sammenhænge kan være forpligtet på, ofte beskrevet som en dualisme mellem "roller" (fx Sider 1982, 131). Hovedsagen er imidlertid ikke, hvorvidt en kristen agerer som privat eller offentlig person, men om den kristne handler med henblik på sig selv, eller med henblik på andre. I begge tilfælde skal den kristne handle på grundlag af kærlighed. Med henblik på sig selv, betyder det at følge bjergprædikens etik, med henblik på andre betyder det at følge fornuften og den naturlige lov. Der er dog flere svagheder ved dette: Muligheden for og bestræbelsen på at "elske" begge parter på én gang negligeres; dydsetikkens berettigede fokus på et menneskes karakter ("hvem er jeg, som gør disse ting?") er underbetonet (dog, se fx Andersen 2006, 165); og kirken mister muligheden for at aflægge vidnesbyrd, som et offentligt alternativ til voldelig konfliktløsning.⁸

(3) Luthersk (protestantisk) etik hælder mod en individualiseret situationsetik, som indebærer at den enkelte selv må agere og træffe moralske afgørelser. Det problematiseres og mistænkeliggøres derfor ofte, hvis kirken – som fællesskabet af kristne – sammen søger at finde mulige svar på aktuelle samfundsmæssige problemstillinger og at gøre disse gældende i den offentlige samtale.

(4) Virkningshistorien og dens misbrug af Luthers tænkning har ført til menneskelige katastrofer, som nødvendigvis også må stille spørgsmålstegn ved denne (Braaten 1977, 58; Sider 1982, 135).

Disse etiske problemstillinger relaterer sig alle til det lutherske syn på kirke og samfund. Den lutherske ekklesiologi er traditionelt apersonal (lutheranere *går i kirke*, vi *er ikke kirke*), og udelukker (næsten) at kirken (lokalt og overløkal) kan agere som moralsk agerende subjekt. Heroverfor står

et ukritisk samfundssyn, som af Rom 13 synes at udlede at Danmark som nation og vores demokratiske institutioner er en guddommelig skabelsesorden. Det rejser det nagende spørgsmål, om vi er rustet til at møde de aktuelle globale udfordringer, som ikke lader Hitlerregimets rædsler meget efter.

Konklusion

Der kan rejses en række kritikpunkter mod den moderne toregimentelære. Hovedtanken fra et holistisk perspektiv i relation til denne artikels problemstilling er, at der opereres med så skarpe distinktioner, at det medfører en dualisme som reducerer frelsen, forvrænger eskatologien og underminerer etikken. Hermed har jeg endnu ikke forholdt mig specifikt til Luthers egen tænkning og ikke forsøgt at fastslå, i hvilken udstrækning den moderne toregimentelære er et misbrug eller en logisk følge af Luthers tænkning.

Distinktioner og helhed i Luthers tænkning

Flere anliggender lå bag og gav anledning til Luthers toforadistinktion:

- Luther ville sikre kirken mod verdslig indblanding; kirken skulle have frihed til at forkynde evangeliet.
- Luther ville gøre op med den rige og politisk magtfulde kirke; kirken skulle løse sin opgave alene ved "ordets" magt.
- Luther havde aktuelt behov for at forklare, hvorfor kristne som fyrster og embedsindehavere kunne udøve verdslig, politisk magt.

Luther søgte at fremme disse anliggender ved teologisk at skelne mellem Guds to forskellige måder at handle i skaberværket på. Gud er Herre over og aktivt virkende i hele skaberværket; men Gud *forløser* mennesker og skaberværket gennem det åndelige

regimente, hvor Gud virker ved evangeliet om syndernes forladelse gennem kirken, mens Gud *bekæmper* det onde i skaberværket og *beskytter* de gudgivne ordninger for menneskelivet (stat, familie etc.) gennem de *verdslige* myndigheder, hvor Gud virker ved loven (jf. Højen 2001).

Det er nødvendigt at være opmærksom på den historiske kirkelige og samfundsmæssige situation, hvori Luther udfoldede sin toforadistinktion.⁹ Han var oppe imod flere fronter:

- En sammenblanding af politiskøkonomisk og kirkelig magt, der truede trosfriheden: pave og biskopper ville være politiske magthavere, og kejser og fyrster ville bestemme over både den katolske kirkes og de lutherske kristnes liv og lære.
- Reformatorerne Calvin og Zwingli, som ville styre og lovgive for hele samfundet på kristne præmisser.
- Den radikale reformation, som ville trække sig ud af samfundsforhold for at bevare sig selv som helstøbte kristne.

Luther reagerede således på den en side mod, hvad han fandt var en problematisk sammenblanding af og helhedstænkning om evangeliet og politisk magt. På den anden side reagerede han mod en helhedstænkning om kirken og kristenlivet, der indebar en social adskillelse fra det omgivende samfund. Det er i lyset af også denne kontekst, vi skal forstå Luthers opdeling af Guds styre og virke i verden i to adskilte former: Skabelse og genløsning, lov og evangelium, det verdslige og det åndelige regimente.

Luthers distinktion væver sig i løbet af forfatterskabet ind i tre tankekomplekser: 1) Guds rige og verdens rige, 2) Guds åndelige og verdslige regimenter, 3) de tre områder eller hierarkier (*status*): *oeconomia*, *politia*, *ecclesia* (Frostin 1994, 30.168-169). Frostin peger på flere udviklinger i

Luthers tænkning. Luther bevæger sig i beskrivelsen af “verden” fra at lægge vægten på verdens syndighed til at fremhæve den Johannæiske dobbelthed: verden er skabt god, men i oprør mod Gud. Tilsvarende går Luther fra en skarp skelnen mellem to grupper af personer: de sande kristne og de vantro, til en beskrivelse af den kristne som på en gang synder og retfærdig (*simul justus et peccator*), på en gang *Weltperson* og *Christperson* (169). Komplexiteten i Luthers skelnen øges således, og det er nødvendigt at relatere alle ovennævnte tre tankekomplekser til hinanden for at indfange Luthers tænkning.

Hvad er det så, Luther ønsker at skelne mellem? W.J. Wright mener, at distinktionen mellem Guds to riger gælder hele Luthers virkelighedsopfattelse: ”Luther’s understanding of God’s two kingdoms represented his basic premise about the nature of reality. In short, it was his Christian worldview” (Wright, W.J. 2010, 114). Frostin argumenterer for, at distinktionen ikke (i Luthers vigtigste fremstillinger) er en skelnen mellem sfærer, områder eller grupper af mennesker. Frostin omtaler den således konsekvent som “Luther’s distinction between the spiritual and temporal” (det åndelige og det verdslige) (Frostin 1994, 1; se også Wright, W.J. 2010, 35n104). Denne distinktion udfolder Luther på en række områder: “The distinction between temporal and spiritual matters is actually a group of distinctions made: between faith and action, God’s activity and human activity, *Weltperson* and *Christperson*, God and the evil, God’s spiritual and temporal acts, church and government, religion and politics, and passive and active justice” (Frostin 1994, 168). Disse begrebspaar kan ifølge Frostin ikke samles i ét samlet system; i stedet må en fremstilling af Luthers distinktion

påvise ligheder, forskelle og logiske relationer. Luther mangler således begrebsklarhed og bruger til forskellige tider, og til tider på samme tid, samme begreb, fx “Guds rige” eller “verden”, på forskellig vis, uden at påpege forskellen. Frostin vover alligevel at konkludere, at Luthers distinktion først og fremmest er en skelnen mellem at være “foran Gud” (*coram Deo*) og “foran mennesker” (*coram hominibus*) (Frostin 1994, 171). Deraf betegnelsen *toforadistinktion*.

Det er, ifølge Frostin, Luthers intention at skelne ved at anlægge en distinktion, ikke at foretage en dualistisk opdeling i adskilte enheder. Der er tale om en dialektik af *tohed* og *enhed* indenfor en fælles struktur eller ramme (Frostin 1994, 170). Norbert Müller taler tilsvarende om et “samvirke” mellem begge regimenter (Müller 1983, 122). I pædagogisk sammenhæng har Carsten Hjort Pedersen anvendt komplementaritetsbegrebet i forlængelse af Luthers distinktion (Pedersen 2002, 56-65.73.76). Det er imidlertid efter min opfattelse stadig et åbent spørgsmål, hvorvidt Luthers udfoldelse og anvendelse af begreberne “det åndelige” og “det verdslige” og de tilknyttede problematikker er udtryk for en distinktion, en dialektik, et samvirke eller en komplementaritet, eller i hvilken udstrækning den dualisme, jeg har kritiseret den moderne toregimentelære for, har rødder hos Luther selv.

Luther afviste ikke den “verdslige” side i distinktionen, sådan som gnostikerne og – ifølge Luther – den radikale reformation (“sværmerne”) gjorde.¹⁰ Luther var hverken sekteriker, spiritualist eller eskapist. Det “åndelige” var i Luthers kontekst det alment accepterede, og Luthers ærinde var at skabe accept og rum for at forstå det “verdslige” som teologisk betydningsfuldt (Frostin 1994, 127). Der er flere forhold, som peger

i retning af en dialektisk komplementaritet, hvor begge dele eksisterer i et forhold til hinanden:

- Luther understregede, at Gud er skaber af alt, Herre over alt, og virker overalt i skaberværket. Hans virkelighedsopfattelse var således på ingen måde sekulariseret. Tanken om adskillelse af religion og politik var en logisk umulighed.
- Luther fremhævede betydningen af det levede menneskeliv på den skabte jord: Livet "i kald og stand" var en tjeneste for Gud, uanset om man var kaldet til at være bonde eller præst.
- Gud har en god og kærlig vilje for hele skaberværket, derfor var Guds kærlighed for Luther kriterium for kristnes livsførelse og handlinger i begge regimenter (se fx Andersen 2006, 185).
- Luther kunne tale om kirken ikke blot som usynlig, men også som et "folk" (jf. Asger Chr. Højlungs artikel i nærværende nummer).

På trods af denne komplementaritet i distinktionerne forbliver den forudsatte helhed imidlertid i Luthers gengivelse abstrakt, omtalt i generelle termer om "herredømme", "kærlighed" og "folk" uden konkret forankring. Det er således, selv i Frostins fremstilling, uklart indenfor hvilken overordnet struktur eller ramme (helhed) Luther foretager sin distinktion. Dette kan naturligvis bero på, at helheden i Luthers historiske sammenhæng var det givne, som Luther reagerer imod. (Det bør derfor overvejes, om en oprindelig *distinktion* er blevet til *dualisme* i virkningshistorien, fordi dette forhold er blevet negligeret?) Luthers anliggende var, at delene ikke måtte sammenblandes. Med en sådan insisteren på at skelne synes det uundgåeligt, at det vil føre til en opdeling og en efterfølgende prioritering. Luther havde således, forekommer det, en gennemgående tendens til at favori-

sere én side: Den himmelske verden er over den jordiske; det åndelige varer ved, det verdslige forgår; den sande kirke er usynlig; det indre, sjælen er vigtigere end det ydre, kroppen; retfærdigheden er åndelig og hos Gud; Gud virker først og fremmest skjult. W.J. Wright understreger ganske vist, at Luthers toregimentelære er meget forskellig fra platonismens dualisme mellem ånd og materie, men det ville han ikke være nødt til at gøre, hvis ikke lighederne var så oplagte (Wright, W.J. 2010, 13).

Luther er således i et gentaget og kraftigt opgør med skolastikken, der trækker på Aristoteles' filosofi, som understreger tingenes konkrete fremtræden (modsat Platons *idéverden*). Luther gør følgelig harske udfald mod Aristoteles (se fx Tese 50 mod den skolastiske teologi, i Grimm 1979, 12). I Luthers forsvar for den filosofiske del af hans Heidelbergteser, fremhæver han derimod (usædvanligt nok, ganske vist) Platons filosofi: "Eighth conclusion: *Aristotle badly rebukes and ridicules the Platonic ideas [which is] better than his own philosophy*. In favor of the declaration: That the philosophy of Plato is better than the philosophy of Aristotle appears from this, namely, that Plato always depends upon the divine and immortal, separate and eternal, insensible and intelligible, from whence he also recommends that singulars, individuals, and sensible things be abandoned because they cannot be known on account of their instability."¹¹ Disse filosofiske betragtninger af Luther styrker indtrykket af, at der gennem alle Luthers distinktioner løber en modstilling af ånd og materie, *idé* og *fænomen*, i hvilken ånd og "idé" får forrang og regnes som mest egentlig.

Også Luthers menneskesyn rummer en dualistisk tendens. W.J. Wright opsummerer således Luthers antropologi på følgende måde: "Christians found that they were two

persons because they lived in two kingdoms. There was the person struggling to live by faith This was the inner, invisible, spiritual man beseeching God for divine righteousness. But there was also the person in an office (*Amt*) and various worldly stations, actively participating in the worldly kingdom. This was the outer, visible, corporeal person living by reason and in accordance with the natural law or law of creation” (Wright, W.J. 2010, 148).¹² Luthers ovenfor nævnte tale om *simul justus et peccator* og den kristne som verdensperson og kristenperson peger i samme retning.

Konklusion

Luther forudsætter, at Gud er skaber af alt og alt livs fortsatte opretholder. Gud er ligeledes Herre over alt, og virker aktivt i hele skaberværket. Kristnes skal derfor leve deres liv i “verden” i kald og stand. Djævelen og det onde er imidlertid også virksomme i verden som Guds modstandere. Derfor er “verden” en selvmodsigelse: Skabt god, men i oprør mod Gud. Mennesket står endvidere som Guds skabning altid i et dobbelt forhold: *Overfor Gud og overfor andre mennesker*. Det kristne liv i “verden” er følgelig kendetegnet ved en række distinktioner: To riger, to regimenter, tre “områder”, åndeligt og verdsligt, evigt og timeligt, indre og ydre, det nye og det gamle mennesker, retfærdig og synder, etc.

Det er umiddelbart vanskeligt at hævde eller afvise, at Luthers toforadistinktion bliver til en dualisme hos Luther selv, således som det siden er sket i virkningshistorien. Det er under alle omstændigheder afgørende for en korrekt forståelse af Luthers tænkning hele tiden at tage den bagvedliggende, historiske opfattelse af skaberværket og tilværelsen som en helhed med i betragtning og at lade den indgå i gengivelsen af Luthers position. Frostins konklusion, at

der grundlæggende er tale om en skelnen mellem *overfor Gud og overfor mennesker*, peger på, at relationen mellem et menneskes forhold til Gud og til medmennesket, er en afgørende nøgle for et videre arbejde med Luthers distinktion.

Helhed og distinktioner i holistisk mission

Den dualisme, som har influeret særligt vestlig, protestantisk kristendom, har de sidste fyrré år mødt stærk international kritik i relation til holistisk mission.¹³ Før denne kritik præsenteres, er det dog nødvendigt at blive bevidste om den historiske (danske) kontekst, hvori spørgsmålet om helhed og distinktioner her drøftes i relation til holistisk mission. De aktuelle udfordringer er:

- Global økologisk krise
- Finanskrisen
- Markedsøkonomi og kapitalisme medfører at den globale ulighed er dalende, mens den individuelle ulighed er stigende
- Krige og konflikter, som Danmark er involveret i
- Et flydende og fragmenteret samfund med informationsoverload, stress, ensomhed
- Massiv påvirkning gennem medier, institutioner og offentlig uddannelse
- Påtvungen sekularisering af det offentlige rum; religion privatiseres

Folkekirkens særlige udfordringer er:

- Tiltagende postkonstantinsk kultur
- Liberal teologi og amissional teologi
- Politisk indblanding i kirkens “indre” anliggender
- Vag ekklesiologi
- Overforbrug
- Appel til folkelig og statslig anerkendelse

Det er i denne situation enten muligt at

acceptere en tiltagende marginalisering af kristnedommen og kristentro både i samfundet og på det personlige plan, eller at søge at modvirke dette med forskellige former for helhedstækning, der understreger kristendommens og den kristne tros potentielt gennemgribende betydning for hele samfundet og for hele menneskelivet. Dette er formodentlig også noget af den "negative" baggrund for den internationalt tiltagende anerkendelse af holistisk mission.

En af de centrale skikkelser, som i evangelikal sammenhæng argumenterer for holistisk mission, er GT-eksegeten Christopher J. Wright (hovedforfatter til Cape Town-erklæringen). Ifølge C.J. Wright er Guds mission (*missio Dei*) at "bringe alle ting i himlen og på jorden ind i enhed under Kristus, idet de forsones ved blodet på hans kors" (Wright 2013a, 191). Kirkens og kristnes mission må have samme bredde, og mission inkluderer således uden adskillelse "at bygge kirke", "at tjene samfundet" og "at have omsorg for det skabte" (192). Denne helhed forudsætter Kristi aktuelle herredømme over hele skaberværket, men den forudsætter også genløsning af hele skaberværket: "Integral mission means discerning, proclaiming, and living out, the biblical truth that the gospel is God's good news, through the cross and resurrection of Jesus Christ, for individual persons, and for society, and for creation. All three are broken and suffering because of sin; all three are included in the redeeming love and mission of God; all three must be part of the comprehensive mission of God's people" (193). Wright anlægger således ikke her en skelnen mellem forsyn og frelse. De hører udeleligt sammen i Guds ene kærlighed og mission. Wright finder på grundlag af hans bibelteologiske arbejde, at evangeliet taler til og kan transformere enhver del af menneskelivet, der er ramt af synder; altså også

samfundsforhold (Wright 2010, 273).

NT-eksegeten N.T. Wright har løbende været i et tilsvarende opgør med dualistiske og "spiritualiserende" syn på betydningen af Jesu liv, død og opstandelse. Stephen Kurt sammenfatter det paradigmeskift, som N.T. Wright forsøger at indføre i forståelsen af Jesus og NT, på følgende måde: "In its reading of the New Testament, the Christian Church needs to shed the dualist lens introduced by the Gnostics (and reinforced by the Enlightenment) that seeks to detach matters of faith and 'spirituality' from the physical world in which we live" (Kurt 2011, 64). Morten Munch peger i samsvar hermed på, at Jesu virke altid retter sig mod hele mennesket: åndeligt og fysisk, personligt og socialt etc. (Munch 2013, 232-4). Det lader sig således vanskeligt gøre at aflæse en distinktion, og endnu mindre en adskillelse, mellem to Guds virkemåder i Jesu møde med mennesker.

Der er således argumenteret grundigt, eksegetisk og bibelteologisk, for, at Guds frelse er "holistisk", idet den omfatter genløsning af hele skaberværket, herunder forsoning og evigt liv til mennesket som en helhed, der inkluderer relationer, ånd, sjæl og krop. Derfor er Guds mission i verden (*missio Dei*) også den rette samlebetegnelse for alt, hvad den treenige Gud gør i verden, herunder at opretholde alt liv på jorden, at forsones, at fremme det gode og hæmme det onde. Heraf følger, at livet som kristen, som en del af kirken, består i med hele sin person og liv og relationer at være blevet gjort delagtig i Guds holistiske mission.

Indenfor en sådan helhedsopfattelse, må der gøres nogle afgørende distinktioner, hvis ikke det skal ende som en utopi om, at menneskeheden kan oprette Guds Rige på jord. Det er først og sidst afgørende at understrege, at det er Gud som har en mission i verden, og som alene kan frelse, forvandle

mennesker ved Helligånden og genløse skaberværket. Gud udøver denne mission *for, i og gennem* mennesker. Guds Rige er kommet nær med Jesus og frelsen er dermed allerede en sikret realitet, men det er en realitet under det eskatologiske fortegn allerede-endnu-ikke (jf. Braaten 1977, 62). Derfor går der også et skel gennem skaberværket mellem Guds rige og “verden” (i johannæisk forstand: Skabt god, men i oprør mod Gud).

Konklusion

Holistisk mission er på samme måde som Luthers toforadistinktion en sammenhængende og omfattende teologi, som i en bestemt historisk kontekst kommer til udtryk i svar på aktuelle udfordringer. Holistisk mission understreger helheden, men må, hvis den skal være sund, ikke undlade at gøre afgørende distinktioner indenfor denne helhed. Spørgsmålet er nu, hvorledes Luthers tænkning kan bidrage til en aktuell udmøntning af denne dobbelthed.

Holistisk mission og Luther

I lyset af de foregående drøftelser føjer Luthers toforadistinktion følgende til holistisk mission:

- (1) Luthers levede i en præsekulær “holistisk” virkelighedsopfattelse. Det må være en integreret del af enhver tale om holistisk mission, at kirken er stedet, hvor kristne formes til at tage for givet, at Gud er Herre over og virke i hele skaberværket, midt i et samfund, som forsøger at benægte dette faktum.
- (2) Luther holdt sig på den baggrund ikke tilbage for at ytre sig om samfundsstyret og at vejlede kristne som besad “politisk” magt. Det er fortsat et ufravigeligt aspekt af holistisk mission.
- (3) Luther ville rehabilitere det almindelige menneskeliv i “kald og stand”. Lausanne bevægelsen arbejder med samme intention for at løsrive det “kristne” liv fra det specifikt og institutionelt kirkelige og bringe det med ind i arbejds- og familieliv etc. (Wright, Chr.J. 2013, 201). I begge tilfælde sker dette imidlertid på baggrund af en reduktionistisk ekklesiologi. Holistisk mission bør derimod – i særlig grad i en postkonstantinsk kultur – udledes ved aktivt at placere kirken, forstået som *communio sanctorum*, et personalt fællesskab med en distinkt identitet, midt i det almindelige samfunds- og menneskeliv.
- (4) Luther advarede med sit johannæiske syn på “verden” mod de utopiske forventninger om transformation af hele samfundet med gudsrigets værdier, som til tider præger holistisk mission (Se Nielsen 2012, 68-85).
- (5) Selvom Luther selv uanfægtet appellerede til fyrsterne om at fremme de lutherske kirkers sag, står Luthers opgør med romerkirkens stræben efter “verdslig” magt som en advarsel mod at søge at fremme Guds mission eller udbrede Guds rige ved hjælp af politisk, økonomisk eller intellektuel magt. Dette kan være en fare forbundet med det berettigede anliggende, at Guds mission også angår det strukturelle niveau (politisk, økonomisk, etc.).
- (6) Luther skelner mellem, hvordan Gud handler til frelse (forsoning) og til opretholdelse (forsyn). Fra et holistisk missionsperspektiv må der stilles spørgsmålstegn ved denne distinktions aktuelle berettigelse. For det første, fordi den let fører til en reduktionistisk spiritualisering af frelsen. For det andet, fordi den adskiller Guds relation til skabningen fra skabningens eksistensmulighed. Det er i dag af vigtighed at understrege, at det er Gud, der er det frelsende og

livsopretholdende subjekt, og at denne holistiske frelse er en allerede-endnu-ikke-realtitet, hvis evige fuldendelse et menneske kun får andel i ved at modtage evangeliet om den i tro. Det er samtidig vigtigt for en holistisk mission at præcisere, at der er forskel på, hvordan Gud handler indenfor kirken (for, med, i og gennem de kristne) og udenfor kirken (for, med, i og gennem de ikkekristne).

- (7) Luthers distinktioner minder om kompleksiteten i både Bibelens beskrivelse og menneskers erfaring af tilværelsen som Guds skabning. Ønsket om at anlægge et holistisk perspektiv på mission og teologi kan føre til bestræbelser på harmonisering, som ikke formår at indfange kompleksiteten og det paradoksale i tilværelsen.

Konklusion

Det er i artiklen blevet underbygget, at der hos både Luther og i holistisk mission er tale om et samspil mellem helhed og dele. Der er ikke hos Luther tale om en dualisme, som modsiger helhedsorienteringen i holistisk mission. Luther anlægger ikke desto mindre – givet sin historiske sammenhæng – distinktioner, som, hvis de uforandret gentages i den aktuelle kontekst, udarter til en dualisme, som ikke svarer til den bibelske beskrivelse af virkeligheden, Guds relation til skaberværket og Guds frelse. For at kunne anvende Luthers toforadistinktion på den aktuelle situation (“opdatere” den) er det derfor nødvendigt at være bevidst om og medinddrage både Luthers og den aktuelle historiske kontekst.

Det har været målet at søge at svare på hvilke distinktioner indenfor hvilke helheder det, set i lyset af Luthers tænkning, er vigtigt at fremhæve i holistisk mission i dagens Danmark. Følgende “helheder” fremstår som vigtige:

- Kristne må aktivt lade sig forme til en teistisk (asekular) tilværelsesforståelse, herunder en fundamental tillid til Guds almagt og virke i skaberværket.
- Guds frelse er en allerede-endnu-ikke-realtitet, som vedrører hele skaberværket herunder mennesket.
- Kristne må lade sig forme til integritet, således at de overalt handler ud af samme karakter.
- Kirken må fremme et relationelt helhedssyn på mennesket, der modsiger individualismen og integrerer ånd, sjæl og krop.
- Indenfor disse helheder er det afgørende at erindre sig kompleksiteten i Guds forhold til skabningen. Følgende distinktioner må derfor anlægges:
- En eskatologisk distinktion: Gudsriget og frelsen er allerede brudt ind i verden, men er endnu ikke fuldendt.
- Guds rige og “verden”: Gud er Herre over hele skaberværket, samtidig er “verden” skabt god men i oprør mod Gud. Det er en dobbelthed som kommer til udtryk både indenfor kirken blandt de kristne (de helliges samfund, ikke blot institutionen) og udenfor den blandt ikkekristne.
- Mennesket må tage imod Guds frelse ved at tro evangeliet. Der går derfor et skel mellem kristne og ikkekristne, som ikke må nedtones.
- Jesus Kristus skiller sig ud fra alle andre mennesker og fra ethvert andet bud på skaberværkets redning. Kun gennem en trosrelation til Jesus Kristus kan mennesker tage imod det evige liv.
- Gud virker på forskellig måde i relation til kristne og i relation til ikkekristne. Forestillinger om gennemgribende “transformation” af samfund må derfor afvises.

Det er i en pluralistisk kultur og under

fragmenterede eksistensvilkår vigtigt for holistisk mission, at kirken former og legemliggør bibelens sammenhængende og holistiske beskrivelse af Gud, mennesket og skaberværket og relationen mellem dem. Samtidig er det i en relativistisk og postkonstantinsk kultur og samfundsorden nødvendigt at gøre klart skel mellem Gud

og mennesker, tro og ikketro, Kristus og alt andet. Luthers toforadistinktion tjener i denne sammenhæng som forbillede på en forpligtelse på de bibelske skrifter, betydningen af en sammenhængende fundamentalteologi og et engagement i den aktuelle konteksts problemstillinger.

NOTER

- 1 Der er blandt fortalerne for "holistisk mission" forskellige syn på blandt andet karakteren af Guds virke i verden. Det er imidlertid for indeværende dækkende at henvise til "holistisk mission" som en samlet missionsteologisk strømning.
- 2 Norbert Müller anlægger en tilsvarende fremgangsmåde i *Evangelium und politische Existenz: Die lutherische Zwei-Reiche-Lehre und die Forderungen der Gegenwart* (Müller 1983). Müllers kontekst er dog en anden, og hans problemfelt er således fredsskabelse.
- 3 Artiklen bærer præg af dens udspring som oplæg på temadagen om en opdatering af toregimentelæren. Min fremstilling af Luthers tænkning bygger således primært på Per Frostin, *Luther's Two Kingdoms Doctrine. A Critical Study* (Frostin 1994); William J. Wright, *Martin Luther's Understanding of God's Two Kingdoms* (Wright, W.J. 2010); og et undervisningsforløb ved Asger Chr. Højlund, efteråret 2013.
- 4 Betegnelsen *toregimentelære* er af nyere dato. I 1922 anvendte Karl Barth som den første betegnelsen "die [...] Lehre von der zwei Reichen" (7). Det er imidlertid, ifølge Frostin, diskutabelt om det overhovedet giver mening at tale om en "lære" (*doctrine*), eftersom Luthers tale om distinktionen mellem åndeligt og verdsligt udtrykker et paradoks og er præget af inkonsistens (170). Derfor foretrækker jeg benævnelsen *toforadistinktionen* foreslået af Frostin (Frostin 1994, 171).
- 5 Jeg benævner derfor i det følgende genstanden for Braatens kritik toregimentelæren uden bestemmelse "moderne".
- 6 Orlando E. Costas argumenterer tilsvarende for, at syndens henholdsvis frelsens personlige og sociale side ikke kan adskilles (Costas 1982, 26).
- 7 Om forholdet mellem skabelse og eskatologi, se også Frostin 1994, 111-28.
- 8 Jf. Sider 1982, 133, som her er helt på linje med, hvad N.T. Wright siden har argumenteret for (Wright, N.T. 2000, 26).
- 9 W.J. Wright argumenterer for, at toforadistinktionen findes allerede i Luthers tidligste skrifter, og at Luther antager den under indflydelse af renæssance humanismen og i opgør med dennes skepticisme (Wright, W.J. 2010, 11.15). Den er dog, ikke mindre afgørende, udviklet og formuleret ind i samtidens kirkelige og samfundsmæssige situation (jf. Frostin 1994, 38).
- 10 Luther opererede dog også med dualistiske modsætninger: sande kristne – ikkekristne, gode – onde, retfærdig – synder, Gud – djævel.
- 11 Oversættelse citeret fra <http://calvinistinternational.com/2013/05/20/the-platonism-of-martin-luther/>, besøgt 18.12.2013.
- 12 I en anmeldelse af W.J. Wrights bog fastslår Robert Benne, at hvis Wright har ret i sin gengivelse af Luthers skelnen mellem det åndelige og det jordiske som absolut, så tager Luther fejl (Benne 2011, 229). Benne lader det stå åbent, om det er Wright eller Luther, der tager fejl.
- 13 Holistisk mission er blevet indgående behandlet i det foregående nummer af nærværende tidsskrift.

LITTERATUR

Benne, Robert (2011): "Martin Luther's understanding of God's two kingdoms: a response to the challenge of skepticism." *Lutheran Quarterly* 25, 2 Sum, 227-230.

- Braaten, Carl E. (1977): *The Flaming Center: A Theology of the Christian Mission*. Philadelphia: Fortress Press.
- Costas, Orlando (1982): *Christ Outside the Gate: Mission beyond Christendom*. Maryknoll: Orbis Books
- Frostin, Per (1994): *Luther's Two Kingdoms Doctrine. A Critical Study*. Studia Theologica Lundensia 48. Lund: Lund University Press
- Grimm, Harold J. (red.) (1979): *Luther's Works, vol. 31*. Philadelphia: Fortress Press.
- Højen, Peder Nørgaard (2001): "toregimentelæren", *Den Store Danske Encyklopædi*, 19. København: Gyldendal.
- Jørgensen, Jonas (2013): "Mission som holistisk transformation: Nedslag i den nyere protestantiske missionsteologiske diskussion om Integral Mission." *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke* 40 (3-4): 203-14.
- Kurt, Stephen (2011): *Tom Wright for Everyone: Putting the theology of N.T. Wright into practice in the local Church*. London: SPCK.
- Luther, Martin (1980): "Om lydighed mod den verdslige øvrighed (Von weltlicher Oberkeit, wie weit man ihr Gehorsam schuldig sei, 1523)" i: *Luthers skrifter i Udvalg*, bd. 4, Aarhus: Forlaget Aros, 158-210.
- (2006): *Martin Luther om verdslig øvrighed*, på dansk ved Svend Andersen. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag
- Munch, Morten (2013): "Holistisk mission i lyset af Guds rige og nyskabelsen i Kristus – med særlig inddragelse af Lukasevangeliet og Apostlenes Gerninger." *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke* 40 (3-4): 228-36.
- Müller, Norbert (1983): *Evangelium und politische Existenz: Die lutherische Zwei-Reiche-Lehre und die Forderungen der Gegenwart*. Berlin: Union Verlag.
- Nielsen, Andreas Østerlund (2012): *Missional Transformation: A Constructive Discussion Applying the Theologies of the Mission as Transformation Movement and Stanley Hauerwas*. Ph.d.-afhandling, Aarhus Universitet.
- (2013): "Helhed er mere end både-og: Er det tid til en teologisk opdatering?" *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke* 40 (3-4): 183-87.
- Pedersen, Carsten Hjorth (2002) *Pædagogik i kristent perspektiv*. København: Credo Forlag.
- Sider, Ronald J. (1993): *One-Sided Christianity?: Uniting the Church to Heal a Lost and Broken World*. Grand Rapids: Zondervan.
- Wright, Christopher J. H. (2006): *The Mission of God: Unlocking the Bible's Grand Narrative*. Nottingham: InterVarsity Press.
- (2010): *The Mission of God's People: A Biblical Theology of the Church's Mission*. Grand Rapids, MI: Zondervan.
- (2013): *Guds Folks Mission: En Bibelteologi for Kirkens Mission. Fredericia: Lohse*.
- (2013a): "Holistisk mission og missionsbefalingen: Missionens fem kendetegn." *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke* 40 (3-4): 190-202.
- Wright, N.T. (2000): *The Challenge of Jesus*. London: SPCK.
- Wright, William J. (2010): *Martin Luther's Understanding of God's Two Kingdoms: A Response to the Challenge of Skepticism*. Grand Rapids: Baker Academic.

FORFATTEROPLYSNING

Menighedsfakultetet

Katrinebjergvej 75

DK-8200 Aarhus N

aon@teologi.dk

+45 73 56 12 57

+45 30 29 56 14